

Diskurso analitinis požiūris propagandos tyrime: pusiau sisteminė literatūros apžvalga

RŪTA KUPETYTĖ

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius, Lietuva

El. paštas ruta.kupetyte@kf.vu.lt

Diskurso analitinis požiūris propagandos tyrime gali padėti ne tik ištirti propagandos turinį, žodyną, bet ir jo kūrimo kontekstą, kurio analizė tampa vis svarbesnė, plėtojan-tis sunkiau atpažįstamoms propagandos formoms. Šiame straipsnyje, taikant pusiau sisteminę literatūros apžvalgą ir dedukcinę teminę analizę, nagrinėjama, kaip jungiant propagandos ir diskurso terminus suvokiama propaganda bei kokiose tyrimų temati-kose, interpretaciniuose kontekstuose ir kokius metodus pasitelkiant naudojama tokia jungtis. Į apžvalgą įtraukti anglų kalba 2012–2021 m. publikuoti mokslo darbai, kurių pavadinimuose minimi propagandos, diskurso ar propagandinio diskurso terminai. Tyrimo rezultatai rodo, kad propagandos analizei pasitelkdamis diskurso analitinį po-žiūrį, tyrėjai propagandą daugeliu atveju suvokia kaip neigiamą reiškinį, todėl jos ana-lizei dažniausiai pasitelkia kritinę diskurso analizę. Propagandos ir diskurso terminų jungtis moksliniuose tyrimuose naudojama vis dažniau ir yra ypač būdinga visuomenę poliarizuojančių propagandinių pranešimų analizei. Tačiau moksliniuose darbuose propagandos ir diskurso terminų jungtis ne visada išplėtojama tinkamai.

Raktažodžiai: propaganda, diskursas, diskurso analizė, pusiau sisteminė apžvalga

---

ĮVADAS

Dėl itin sparčios interneto, socialinių tinklų, informacinių technologijų plėtros ir naujų propa-gandinių pranešimų kūrimo būdų propagandos koncepcija pastaruoju metu keičiasi iš esmės, t. y. propaganda adresatą pasiekia greičiau, didesniu atstumu, yra personalizuojama ir skatina gavėją įsitraukti. Nauji propagandos kūrimo būdai, pvz., išmanioji vaizdo klastotė, netikros naujienos, interneto trolių kuriami pranešimai, propagandą daro vis sunkiau atpažįstamą ir vis dažniau yra pasitelkiami siekiant skaldyti visuomenę (Pavliková et al. 2021; Wanless, Berk 2021). Dėl propagandinių pranešimų personalizacijos vis sunkiau nustatyti, kas yra pranešimo siuntėjas ir gavėjas, kuris kai kuriais atvejais tampa ir nauju propagandos siuntėju, dalydamasis gauta žinute su kitais (Pavliková et al. 2021). Naujai konceptualizuojama propaganda sulaukia vis daugiau tyrėjų dėmesio (pvz., Boháček, Farid 2022; Malik, Kuribayashi, Abdullahi, Khan 2022; Mattingly, Yao 2022; Zafarani, Liu, Phoha, Azimi 2021). Tačiau propagandos tyrimui nebekanka tradicinių jos tyrimo metodų, dažniausiai orientuotų į pranešimo turinį, todėl šiame darbe vartojamas propagandinio diskurso terminas, kuris leidžia propagandą suprasti

kaip socialinių ir politinių diskursą, sutelkiant dėmesį tiek į jo žodines formas, tiek kontekstą (Mažeikis 2010: 351; Hanisch-Wolfram 2014). Toks požiūris glaudžiai siejasi su sociologijos disciplina, kuri propagandą siekia nagrinėti platesniame kontekste ir analizuoti propagandą nulemiančias vertybines nuostatas, santykius ir socialinės kontrolės metodus (Hoffer 1941). Diskurso analitinis požiūris, kuris plėtojamas šiame darbe, gali padėti propagandoje pamatyti mažiau akivaizdžius dalykus: paslėptos galios, ideologijos veikimą, santykius tarp propagandos kūrėjo, kanalo ir veikėjo, tačiau jis nėra dažnas (Hanisch-Wolfram 2014; Zienkowski 2021). To priežastis pastaruoju metu aiškinasi vis daugiau mokslininkų (pvz., Walton 2007; Mažeikis 2010; Hanisch-Wolfram 2014; Oddo 2018; Zienkowski 2021 ir kt.). Janas Zienkowski teigia, kad propagandos tyrėjai neįsiveda teoriškai sudėtingų konstruktyvizmui, neomarksizmui ar postruktūralizmui būdingų ideologijos, hegemonijos ar diskurso terminų ir dirba remdamiesi pozityvistinėmis ar realistinėmis prielaidomis. O diskurso tyrėjai, net ir tirdami propagandą, vadovaujasi konstruktyvistinėmis, kritinio realizmo ar postruktūralizmo prielaidomis, vartoja ideologijos ar hegemonijos terminus (Zienkowski 2021). Alexanderis Hanischas-Wolframas priešasčių siūlo ieškoti vienoje populiariausių diskurso analizės rūšių – kritinėje diskurso analizėje, kuri siekia ieškoti paslėptos socialinės galios. Pasak A. Hanisch-Wolframo, propaganda yra pernelyg atvira socialinės kontrolės forma, kad reikėtų ieškoti to, kas paslėpta (Hanisch-Wolfram 2014). Atsižvelgiant į tai, kad diskurso analitinis požiūris propagandos tyrime nėra dažnas, šiame straipsnyje siekiama išanalizuoti tuos darbus, kuriuose autoriai pasitelkia tiek propagandos, tiek diskurso terminus, ir keliamas pagrindinis tyrimo klausimas: kaip jungiant propagandos ir diskurso terminus suvokiama propaganda bei kokiose tyrimų tematikose, interpretaciniuose kontekstuose ir kokius metodus pasitelkiant analizuojama tokia jungtis.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip suvokiama ir analizuojama propaganda, pasitelkiant diskurso analitinį požiūrį per pastarąjį dešimtmetį anglų kalba publikuotuose moksliniuose darbuose, kurių pavadinimuose vartojami raktažodžiai propaganda, diskursas ar propagandinis diskursas.

Tyrimo metodas – pusiau sisteminė literatūros apžvalga ir dedukcinė teminė analizė.

PROPAGANDINIO DISKURSO ANALIZĖ: SOCIOLOGINIS POŽIŪRIS

Sociologinis žvilgsnis propagandos analizėje nėra itin dažnas (Miller 2015), tačiau, pasak Jacqueso Ellulio, šiuolaikinė propaganda paremta būtent žmogaus ir grupių pažinimu (Ellul 1973: 4–5). Supriešinęs politinę ir sociologinę propagandą (kuri laikytina politinės propagandos pamatu), jis teigė, kad sociologinėje propagandoje, kurią skleidžia net ir nekontroliuojama žiniasklaida, medijos ar meno kūriniai, ideologija apima ne tik politinį, bet ir sociologinį kontekstą, taip siekdama suvienodinti visuomenės narių elgesį, kuris atlieptų vyraujančią gyvenimo būdą, normas ir ideologiją. (Marlin 2013; Ellul 1973: 62–65). Jefferis Klaehnas ir Andrew Mullenas, adaptuodami Edwardo S. Hermano ir Naomo Chomskio propagandos modelį, deklaruojantį, kad žiniasklaida atstovauja galingųjų interesams, kurie kontroliuoja ir finansuoja žiniasklaidą (Herman, Chomsky 2010: 12), teigė, kad propagandos modelis yra tiesiogiai susijęs su sociologijos disciplina, konkrečiai su struktūrine-konfliktine perspektyva į žiniasklaidos ir visuomenės supratimą, kylančia iš marksistinių ir neomarksistinių kritikų darbų (Klaehn, Mullen 2010). Pasak Charleso R. Hofferio, sociologas, remdamasis konflikto idėja, sužino, kur konkrečiai ieškoti propagandos (Hoffer 1941). Gartho Jowetto ir Victorios O'Donnell teigimu, sociologinė prieiga leidžia analizuoti socialinius judėjimus ir kontrpropagandą, kuri atsiranda opozicijoje kaip pasipriešinimas (Jowett, O'Donnell 2012: 2). Viena iš galimų prieigų tokiai analizei – kritinė perspektyva (Maksas Horkheimeris, Theodoras Adorno, Herbertas Markuzė,

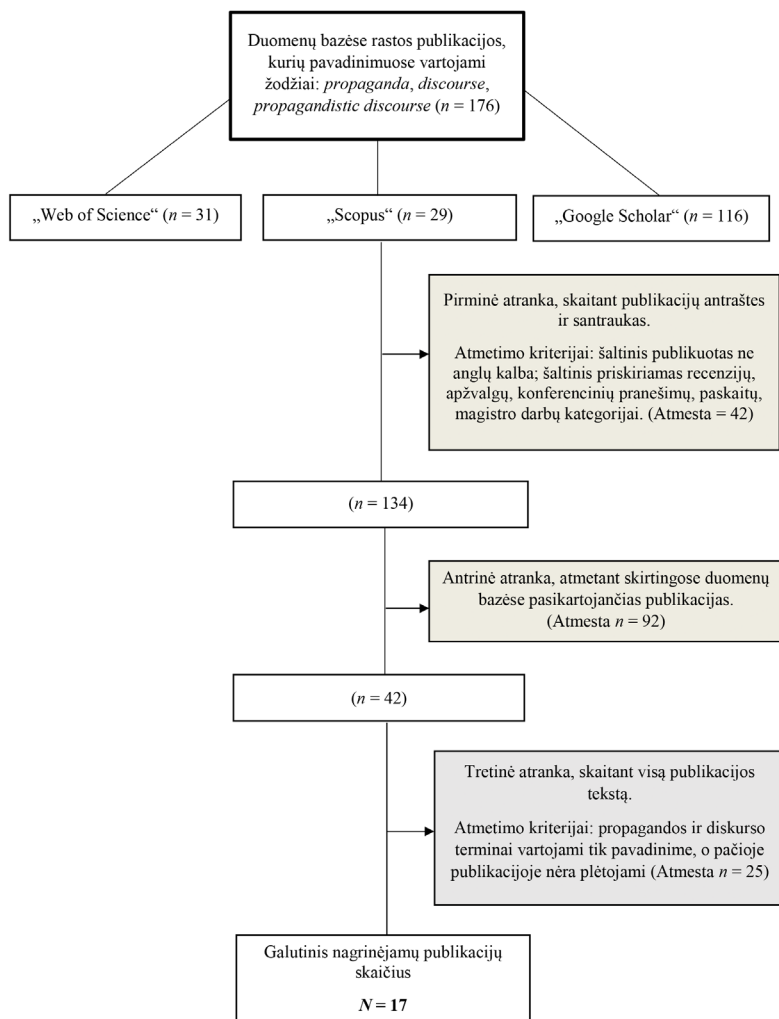
Valteris Benjaminas, Jurgenas Habermasas ir kt.), kuri leidžia analizuoti propagandą kaip jėgos struktūrą (Grigaliūnas 2009). Be kritinės siūloma ir kultūros studijų (Stuartas Hallas, Raymondas Williamsas, Richardas Hogarthas) perspektyva (Grigaliūnas 2009). Esminiu skirtumu tarp šių perspektyvų laikytina tai, kad, skirtingai nei kritinės teorijos šalininkai, kultūros studijų atstovai didelį dėmesį skiria auditorijos vaidmeniui, kuri laikoma aktyvia ir galinčia priešintis dominuojančiai ideologijai (Kellner 2006).

Propagandos tyrime, pasitelkiant diskurso analitinį požiūrį, nemažai painiavos įneša diskurso termino daugialypiškumas ir nesutarimas, ar diskurso analizę reikėtų laikyti mokykla, teorija, metodu, požiūriu ar studija (Girkontaitė 2018; Angermuller 2014). Diskurso terminą, kurį naudoja daugelis mokslo sričių, reikėtų suprasti kaip idėją, kad kalba yra struktūrizuota pagal susikurtą modelį, todėl diskurso negalima laikyti tiesiog kalba ar tekstu, nes jis kartu apima ir komunikacijos proceso dalyvius, kontekstus, nekalbines raiškos priemones (Jørgensen, Phillips 2002; Grigaliūnas 2009). Bendrąja prasme diskurso sampratą galima skirstyti į dvi perspektyvas: pragmatinį požiūrį, dominuojantį tarp lingvistų bei mikrosociologų, ir socioistorinį požiūrį, būdingą makrosociologams, kurie orientuojasi į galios ir didelių bendruomenių verbalinių ir neverbalinių praktikų visumą (Angermuller 2014). Skirstant pagal mokslo sritis, pirmasis požiūris būdingas struktūrinei lingvistikai, atsiradusiai gerokai anksčiau, antrasis – sociologinei, tačiau svarbu paminėti, kad į sociologinį požiūrį, ypač kai kurias jos kryptis, persikėlė daug struktūrinės lingvistikos elementų (Angermuller 2014). Analizuojant platesnį, visos diskurso analizės, kontekstą, sutariama, kad praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje išsiplėtusi diskurso analizė tapo ne tik nauja metodologine tradicija, bet ir teorine prieiga. Pragmatikai (Ph. Brownas, J. Gumperzas ir kt.) diskursą dažniau suvokia kaip analitinę empirinio tyrimo prieigą, o poststruktūralistai (M. Foucault, J. Lacanas, L. Althusseras, J. Butler, E. Saidas ir kt.) – kaip teorinį pagrindą. Diskurso analizė yra orientuota į mikrosociologinius aspektus: kalbą, nusistovėjusią tvarką ir kontekstą (Angermuller 2014: 5–7). Diskurso teorija – į makrosociologinius aspektus: galią, subjektyvumą ir žinojimą (Angermuller 2014: 5–7). Vis dėlto, pastaruoju metu tiek pragmatikų, tiek struktūralistų naudojamos suvoktys vis dažniau persipina.

METODOLOGIJA

Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą, atlikta pusiau sisteminė literatūros apžvalga, skirta skirtingai konceptualizuojamoms temoms, nagrinėjamos įvairiose disciplinose. Tokia apžvalga leidžia atlikti sisteminę publikacijų paiešką, tačiau analizuoti ir vertinti tiek pagal kiekybinius, tiek kokybinius parametrus (Snyder 2019). Mokslinių darbų bazėse „Web of Science“, „Scopus“ ir „Google Scholar“ buvo ieškoma 2012–2021 m. publikuotų mokslo darbų, kurių pavadinimuose minimi raktažodžiai: *propaganda* + *discourse* arba *propagandistic discourse*. Siekiant, kad nagrinėjamų publikacijų pagrindiniai terminai griežtai apimtų tiek propagandos, tiek diskurso terminus, raktažodžių paieškai pasirinkti būtent publikacijų pavadinimai. Atlikus paiešką, rasti 176 įrašai. Toliau publikacijos analizei buvo atrinktos remiantis šiais žingsniais (pav.): 1) publikacija paremta empiriniu tyrimu; 2) publikacija patenka į mokslinio straipsnio, monografijos ar daktaro disertacijos kategoriją; 3) publikacija spausdinama anglų kalba; 4) jei publikacija randama keliose nagrinėjamos duomenų bazėse, pasikartojimai atmetami. Atlikus atranką, analizuota 17 mokslinių darbų: 14 straipsnių, 1 monografija, 2 disertacijos.

Duomenų analizei naudotas dedukcinės teminės analizės metodas (Crabtree, Miller 1992: 93–109), į analizę įtraukiant šias kategorijas: 1) nagrinėjama tema; 2) propagandos suvokimas; 3) propagandos ir diskurso terminų jungtis; 4) naudojamas metodas; 5) naudojamas interpretacinis kontekstas.

Pav. Tyrimo eiga

Tyrimo trūkumai. Atrankos metu atmestos ne anglų kalba paskelbtos publikacijos, todėl tai neleidžia daryti išvadų apie visus tyrimus, kuriuose jungiami propagandos ir diskurso terminai.

REZULTATAI

Tyrimo tematika

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokslininkai, propagandos analizei pasitelkdami diskurso analitinę požiūrį, dažniausiai nagrinėja tokias temas kaip: 1) valdžios propaguojamos politikos, terorizmo ar religijos propaganda žiniasklaidoje; 2) socialinė propaganda; 3) propaganda reklamose ir filmuose; 4) Antrojo pasaulinio karo propaganda (1 lentelė). Valdžios propaguojamos politikos, terorizmo ar religijos propagandos tyrimuose, kurių yra daugiausia,

1 lentelė. Nagrinėjamos temos

Tema	Valdžios propaguojamos politikos, terorizmo ar religijos propaganda žiniasklaidoje	Socialinė propaganda	Propaganda reklamose ir filmuose	Antrojo pasaulinio karo propaganda
Pavyzdžiai	<ul style="list-style-type: none"> • Graikijos susitarimo memorandumo propaganda (Poulakidakos, Armenakis 2014) • Boko Haram propaganda (Wyszomierski 2015) • Islamo vizualinė propaganda (Bobrovnikov 2017) • Kinijos iniciatyvos „Viena juosta, vienas kelias“ propaganda (Wang, Zhang 2017) <ul style="list-style-type: none"> • Propagandos technikos populiariausių Irano laikraščių redakciniuose straipsniuose (Seyed Ali 2017) • Didingumo naudojimas radikaliųjų islamistų neapykantos propagandoje (Rinn 2019) <ul style="list-style-type: none"> • Persijos įlankos karo ir karo su terorizmu atvejai (Oddo 2018) • Informacinis karas Rusijos ir Vakarų santykiuose (Baumann 2020) • Nigerijos armijos ir Boko Haram kontrolės propagandos retorika (Ebim 2020) <ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 valdymo valdžios propaganda žiniasklaidoje (Broudy, Hoop 2021) 	<ul style="list-style-type: none"> • Antiimigracinė propaganda (Richardson, Colombo 2013) • LGBT įstatymo propagandos Rusijos žiniasklaidoje analizė (Khachatryan 2013) <ul style="list-style-type: none"> • Socialinė propaganda anglų kalbos juokų memuose (Sasongko, Andaninggar 2021) 	<ul style="list-style-type: none"> • „Travelokos“ vaizdinės reklamos „YouTube“ platformoje propagandos analizė (Akmal, Jarjani, Farida 2020) • Propagandinio pranešimo konstravimo filme „The Great Hack Movie“ analizė (Nashiroh 2021) 	<ul style="list-style-type: none"> • Informacijos ministerijos ir Didž. Britanijos Antrojo pasaulinio karo propagandinės kalbos analizė (Spencer-Bennett 2020) • Propagandos kaip totalitarinės valdžios ginklo ir įrankio (1939–1945) analizė (Poprawa 2017)

siekama nagrinėti valdžios institucijų politiką, kuria siekiama kontroliuoti ar įtikinti visuomenę (pvz., COVID-19 valdymas, Graikijos susitarimo memorandumas, siekiant įvesti ekonomines reformas, Kinijos iniciatyva „Viena juosta, vienas kelias“) (Poulakidakos, Armenakis 2014; Wang, Zhang 2017; Broudy, Hoop 2021). Socialinės propagandos tematika daugiausia nagrinėjamos visuomenės nelygybės temos (pvz., antiimigracinės politikos skatinimas, LGBT propaganda) (Khachatryan 2013; Richardson, Colombo 2013). Antrojo pasaulinio karo propagandos ir reklamų bei filmų tematika daugiausia analizuojama, kaip propagandinis pranešimas buvo sukonstruotas (Poprawa 2017; Akmal, Jarjani, Farida 2020; Spencer-Bennett 2020; Nashiroh 2021).

Propagandos suvokimas ir interpretacija

Tyrėjai, pasirinkę diskurso analitinį požiūrį, propagandą dažniausiai suvokia kaip neigiamą ir manipuliatyvų reiškinį, kuris vertintinas kritiškai. Pavyzdžiui, Johnas Oddo teigia, kad tyrėjas, žvelgdamas į propagandą diskurso analitiniu žvilgsniu, iš karto prisiima kritinį požiūrį ir propagandą traktuoja kaip žalingą (Oddo 2018). Tsalits Syafa'atun Nashiroh pažymi, kad diskurso analitinis požiūris leidžia propagandą apibrėžti kaip sąmoningą politinę praktiką, naudojant simbolius, reprezentacijas ir pranešimus, siekiant daryti įtaką bendruomenės suvokimui ar

veiksmams (Nashiroh 2021). Nors ne visi autoriai savo darbuose paaškina, kaip diskurso analitinis požiūris leidžia suvokti propagandą, jų pasirinkti autoriai propagandinio diskurso conceptualizavimui, pvz., E. S. Hermanas ir N. Chomskis ar G. Jowettas ir V. O'Donnel, kurie propagandą suvokia kaip manipuliatyvią, leidžia teigti, kad jų darbuose propagandinis diskursas taip pat suvokiamas kaip neigiamas (Akmal, Jarjani, Farida 2020; Broudy, Hoop 2021). Kritinis požiūris išryškėja ir darbuose, kuriuose propagandinis diskursas conceptualizuojamas per diskurso teorijas. Šiuo atveju dažniausiai pasitelkiami kritinės diskurso analizės (N. Faircloughas, T. A. van Dijkas, E. Laclau, Ch. Mouffe, M. Foucault, G. Kress, Th. van Leeuwen ir kt.) ar postkolonializmo studijų (E. Saidas, J. Fergusonas, F. Fanonas) autoriai, kuriais remiantis vėliau interpretuojamas propagandinis diskursas, dažniausiai papildant sociopolitinio, istorinio ar galios asimetrijos kontekstų analize. Dalyje darbų taip pat naudojama multimodalinė diskurso analizė arba teigiama, kad atliekama diskurso analizė, tačiau jos žingsniai nėra detalizuojami (2 lentelė).

2 lentelė. Naudojami metodai, interpretacijai pasitelkiamos teorijos ir kontekstai

Nagrinėjama tema	Naudojami metodai	Pagrindinės teorijos, pasitelkiamos propagandinio diskurso interpretacijai	Pagrindiniai propagandinio diskurso interpretacijos kontekstai
Kinijos iniciatyvos „Viena juosta, vienas kelias“ propaganda (Wang, Zhang 2017)	Multimodalinė diskurso analizė	G. Kress ir Th. van Leeuwen vizualios gramatikos ir multimodalumo teorijos	<ul style="list-style-type: none"> • Istorinis • Raudonos spalvos Kinijoje • Socialinės tikrovės
Propagandos technikos populiariausių Irano laikraščių redakciniuose straipsniuose (Seyed Ali 2017)	Kritinė diskurso analizė	E. Laclau ir Ch. Mouffe diskurso teorija, derinant su N. Fairclougho, T. A. van Dijko diskurso teorijų lingvistiniais įrankiais	<ul style="list-style-type: none"> • Diskursyvumo laukas Irane • Politinės tvarkos diskursyvumas Irane • Pagrindiniai signifikatoriai
Didingumo naudojimas radikaliųjų islamistų neapykantos propagandoje (Rinn 2019)	Kritinė diskurso analizė	Interpretuojama remiantis Longino ir Burke'o sublimacijos teorija	
Persijos įlankos karo ir karo su terorizmu atvejai (Oddo 2018)	Multimodalinė diskurso analizė	M. Halliday sisteminės funkcinės gramatikos perspektyva, G. Kress ir Th. van Leeuwen multimodalumo teorija	Galios asimetrijos
Informacinis karas Rusijos ir Vakarų santykiuose (Baumann 2020)	Lyginamoji diskurso analizė	E. Laclau ir Ch. Mouffe, L. Hansen, Derrida'o diskurso teorijos	<ul style="list-style-type: none"> • Tapatybės konstravimo • Genealogijos • Diskursyvios kovos
Antiimigracinė propaganda (Richardson, Colombo 2013)	Kritinė diskurso analizė	R. Wodak diskurso istorinis požiūris	<ul style="list-style-type: none"> • Sociopolitinis kontekstas • Partijos Lega Nord sąsajos su Europos kraštutine dešiniąja
LGBT įstatymo propagandos Rusijos žiniasklaidoje analizė (Khachatryan 2013)	Kritinė diskurso analizė	N. Fairclougho diskurso analizė ir M. Foucault diskurso teorija	

2 lentelė. (Tęsinys)

Nagrinėjama tema	Naudojami metodai	Pagrindinės teorijos, pasitelkiamos propagandinio diskurso interpretacijai	Pagrindiniai propagandinio diskurso interpretacijos kontekstai
Socialinė propaganda anglių kalbos juokų memuose (Sasongko, Andaninggar 2021)	Kritinė diskurso analizė	T. A. van Dijk'o diskurso teorija ir G. Kress ir Th. van Leeuwen multimodalumo teorija	Galios asimetrijos
Islamo vizualinė propaganda (Bobrovnikov 2017)	Diskurso analizė	Postkolonializmo studijos (E. Saidas)	<ul style="list-style-type: none"> • Istorinis • Kultūrinis • Požiūrio į viešąją politiką
Propagandinio pranešimo konstravimo filme „The Great Hack Movie“ analizė (Nashiroh 2021)	Multimodalinė diskurso analizė	N. Fairclough'o diskurso analizė	Sociopolitinis
Boko Haram propaganda (Wyszomierski 2015)	Kritinė diskurso analizė	Postkolonializmo studijos (J. Fergusonas, F. Fanonas)	
Propagandos kaip totalitarinės valdžios ginklo ir įrankio (1939–1945) analizė (Poprawa 2017)	Diskurso analizė	Marijos Wojtak propagandos koncepcija	Istorinis
COVID-19 valdymo valdžios propaganda žiniasklaidoje (Broudy, Hoop 2021)	Diskurso analizė	Adaptuotas E. S. Hermano ir N. Chomskio propagandos modelis	Politinis
Informacijos ministerijos ir Didž. Britanijos Antrojo pasaulinio karo propagandinės kalbos analizė (Spencer-Bennett 2020)	Diskurso analizė	N. Fairclough'o, M. Foucault diskurso teorijos	<ul style="list-style-type: none"> • Istorinis • Etnolingvistinis
„Travelokos“ vaizdinės reklamos „YouTube“ platformoje propagandos analizė (Akmal, Jarjani, Farida 2020)	Aprašomasis kokybinis tyrimas	G. Jowetto ir V. O'Donell dešimties žingsnių propagandos analizės modelis	–
Graikijos susitarimo memorandumo propaganda (Poulakidakos and Armenakis 2014)	Kiekybinė turinio analizė	H. Conservas, J. Cornerio išskirta propagandos metodų teorija	–

Propagandos ir diskurso terminų jungimas

Analizuojant, kaip propagandos ir diskurso terminai jungiami tarpusavyje, konstatuotina, kad autoriai renkasi skirtingas strategijas: 1) diskurso analizė pasirenkama kaip tyrimo metodas, tačiau interpretuojama remiantis propagandos ar postkolonializmo studijų teorijomis; 2) diskurso analizė pasirenkama kaip teorinė / interpretacinė koncepcija ir kaip metodas

(2 lentelė). Ryškiausia jungtis tarp propagandos ir diskurso terminų matoma darbuose, kuriuose propagandos teorijos derinamos su diskurso analitiniais įrankiais. Pavyzdžiui, derinant E. S. Hermano ir N. Chomskio propagandos modelį ir diskurso analizę (pvz., Broudy, Hoop 2021). Vis dėlto, rezultatai rodo, kad tyrėjai diskurso analizę dažniausiai renka ir kaip teorinę / interpretacinę priemonę, ir kaip analizės metodą. Pastebėtina, kad tokios strategijos atveju dažniausiai nnyksta propagandos terminas (pvz., Khachatryan 2013; Seyed Ali 2017). Panaši tendencija fiksuojama ir derinant postkolonializmo studijas su diskurso analitiniais įrankiais (pvz., Bobrovnikov 2017; Wyszomierski 2015). Minimi atvejai atskleidžia propagandos ir diskurso terminų kaip sinonimų vartojimo problematiką, nors jų reikšmė ir nėra tapati. Fiksuojama dvejopa tendencija: 1) diskurso terminas vartojamas kaip sinonimas propagandai, nors nei diskurso teorijos, nei metodai tyrimuose nėra taikomi (pvz., Poulakidakos, Armenakis 2014; Bobrovnikov 2017; Ebim 2020); 2) propagandos terminas vartojamas kaip sinonimas diskursui ar apibendrinantis terminas tyrimo objektui pačios propagandos koncepcijos neplėtojant (Richardson, Colombo 2013; Wang, Zhang 2017). Todėl konstatuotina, kad dalyje nagrinėtų tekstų stokojama šių dviejų terminų suvedimo ir vienas kito papildymo.

IŠVADOS

Nors istoriškai plėtojosi įvairūs propagandos vertinimai, t. y. nuo teigiamo, neutralaus iki neigiamo, mokslininkai, propagandos analizei pasirinkę diskurso analitinį požiūrį, dažniausiai propagandą suvokia kaip neigiamą, todėl ir jos analizei dažniausiai pasitelkiama kritinės diskurso analizės priemonė bei jai būdingi interpretaciniai kontekstai. Tyrimo rezultatai rodo, kad propagandos ir diskurso terminų jungtis moksliniuose tyrimuose pasitelkiama vis dažniau ir yra ypač būdinga visuomenę poliarizuojančių propagandinių pranešimų analizei, pvz., COVID-19 valdymas, ekonominės reformos, antiimigracinė politika, LGBT propaganda. Ankstesni tyrimai parodė, kad propaganda yra pernelyg atviras reiškinys, kad jame, pasitelkiant kritinę diskurso analizę, reikėtų ieškoti to, kas paslėpta. Vis dėlto, pastaruoju metu propagandai darantis vis sunkiau atpažįstamai, propagandos konteksto tyrimas, naudojant diskurso analizės įrankius, tampa vis aktualesnis. Pastebėtina, kad ateityje, vis labiau plėtojantis technologiškai sudėtingesnėms propagandos formoms, pvz., išmaniajai vaizdo klastotei, diskurso analitinis požiūris taip pat gali būti naudingas tokių formų analizei. Ankstesni tyrimai atskleidė, kad propagandos tyrėjai vengė diskurso lauko terminų, o diskurso tyrimų šalininkai – propagandos lauko terminų. Atliktas tyrimas rodo, kad riba tarp propagandos ir diskurso tyrėjų vis labiau nyksta. Propagandos ir diskurso terminų jungimas yra įmanomas, tačiau ne visuose darbuose yra išplėtojamas tinkamai. Aiškiausia jungtis tarp propagandos ir diskurso terminų matoma darbuose, kuriuose propagandos teorijos derinamos su diskurso analitiniais įrankiais. Kituose darbuose, kur daugiau remiamasi tik diskurso arba tik propagandos teorijomis, mažiau plėtojamas terminas linkęs nunykti arba propagandos ir diskurso terminai vartojami kaip sinonimai, neplėtojant jų bendros koncepcijos.

Gauta 2022 05 30

Priimta 2022 11 30

Literatūra

1. Akmal, S.; Jarjani, J.; Farida, I. 2020. 'The Discourse of Propaganda in Traveloka's YouTube Advertising Videos', *Indonesian Journal of EFL and Linguistics* 5(1): 175–194.
2. Angermuller, J.; Maingueneau, D.; Wodak, R. 2014. *Discourse Studies Reader: Main Currents in Theory and Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1075/z.184>
3. Baumann, M. 2020. "Propaganda Fights" and "Disinformation Campaigns": The Discourse on Information Warfare in Russia-West Relations', *Contemporary Politics* 26(3): 288–307.

4. Bobrovnikov, V. 2017. 'Islamic Discourse of Visual Propaganda in the Interwar Soviet Orient (1918–1940)', *Islamology* 7(2): 53–73.
5. Boháček, M.; Farid, H. 2022. 'Protecting President Zelenskyy Against Deep Fakes', ArXiv Preprint ArXiv:2206.12043
6. Broudy, D.; Hoop, D. 2021. 'Messianic Mad Men, Medicine, and the Media War on Empirical Reality: Discourse Analysis of Mainstream COVID-19 Propaganda', *International Journal of Vaccine Theory, Practice, and Research* 2(1): 1–24.
7. Crabtree, B. F.; Miller, W. L. 1992. *Doing Qualitative Research*. Newbury Park, Calif: Sage Publications.
8. Craig, R. T. 1999. 'Communication Theory as a Field', *Communication Theory* 9(2): 119–161. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x>
9. Durham, M. G.; Kellner, D. M. (eds.). 2006. *Media and Cultural Studies: Keywords*. Malden, MA: Blackwell.
10. Ebim, M. A. 2020. 'A Discourse Study of the Nigerian Army and Boko Haram Counter Propaganda Rhetoric', *ŃDUŃŃDE* 17(1): 101–114.
11. Ellul, J. 1973. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books.
12. Girkontaitė, A. 2018. „Struktūros ir veikėjo santykis diskurso analizėje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 42: 45–72. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2018.12167>
13. Grigaliūnas, M. 2009. „Naujųjų medių ir populiariosios kultūros šiuolaikinėje propagandoje tyrimai: teorinės ir metodologinės prielaidos“, *Inter-studia humanitatis* (9): 66–83.
14. Hanisch-Wolfram, A. 2014. 'Totalitarian Propaganda as Discourse', in *Totalitarian Communication: Hierarchies, Codes and Messages*, ed. K. Postoutenko. Bielefeld: Transcript Verlag, 197–216. Prieiga per internetą: <https://doi.org/doi:10.14361/9783839413937-009>
15. Herman, E. S.; Chomsky, N. 2010. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Penguin Random House.
16. Hoffer, C. R. 1941. 'A Sociological Analysis of Propaganda', *Social Forces* 20: 445.
17. Horkheimer, M.; Adorno, T. W. 2006. *Apšvietos dialektika: filosofiniai fragmentai*. Vilnius: Margi raštai.
18. Javadi, A. S., J. 2017. *Propaganda Techniques: A Discourse Analysis of Resalat and Etamad-E Melli Editorials*. Ph. D. Thesis. Kuala Lumpur: University of Malaya.
19. Jowett, G. S.; O'Donnell, V. 2012. *Propaganda and Persuasion (5th ed.)*. Los Angeles: SAGE.
20. Jørgensen, M. W., Phillips, L. J. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications.
21. Khachatryan, S. 2013. 'Critical Discourse Analysis of Russian LGBT Law and its Propaganda in Russian Media', s. n.
22. Klaehn, J.; Mullen, A. 2010. 'The Propaganda Model and Sociology: Understanding the Media and Society', *Synaesthesia: Communication Across Cultures* 1(1): 10–23.
23. Malik, A.; Kuribayashi, M.; Abdullahi, S. M.; Khan, A. N. 2022. 'DeepFake Detection for Human Face Images and Videos: A Survey', *IEEE Access* 10: 18757–18775. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3151186>
24. Marlin, R. 2013. 'Jacques Ellul's Contribution to Propaganda Studies', in *The Oxford Handbook of Propaganda Studies*, eds. J. Auerbach and R. Castranovo. Oxford University Press, 348–365.
25. Mattingly, D. C.; Yao, E. 2022. 'How Soft Propaganda Persuades', *Comparative Political Studies* 55(9): 1569–1594. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/001041402111047403>
26. Mažeikis, G. 2010. *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
27. Miller, D. 2015. 'Sociology, Propaganda and Psychological Operations', in *Stretching the Sociological Imagination*, eds. D. Matt et al. London: Palgrave, 163–188.
28. Nashiroh, T. S. 2021. *Propaganda Message Constructions in the Great Hack Movie: A Multimodal Discourse Analysis*. Ph. D. Thesis. Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim Malang.
29. Oddo, J. 2018. *The Discourse of Propaganda: Case Studies from the Persian Gulf War and the War on Terror*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
30. Pavlíková, M.; Šenkýřová, B.; Drmola, J. 2021. 'Propaganda and Disinformation Go Online', in *Challenging Online Propaganda and Disinformation in the 21st Century*. Cham: Palgrave Macmillan, 43–74.
31. Poprawa, M. 2017. 'Propaganda as a Weapon and a Tool of Totalitarian Power: The Image of the Concept in the Common Discourse of the War and Occupation Years 1939–1945', *Język a Kultura* 27: 177–211.
32. Poulakidakos, S.; Armenakis, A. 2014. 'Propaganda in Greek Public Discourse. Propaganda Scales in the Presentation of the Greek MoU-bailout Agreement of 2010', *Revista de Stiinte Politice* (41): 126–140.

33. Richardson, J. E.; Colombo, M. 2013. 'Continuity and Change in Anti-Immigrant Discourse in Italy: An Analysis of the Visual Propaganda of the Lega Nord', *Journal of Language and Politics* 12(2): 180–202.
34. Rinn, M. 2019. 'The Sublime in Hate Propaganda on the Internet: A Critical Discourse Analysis', *REDIS* (8): 140–155.
35. Sasongko, G. S.; Andaninggar, D. R. R. 2021. 'A Critical Discourse Analysis: Social Propaganda in English Joke Memes', *Saliency: English Language, Literature, and Education Journal* 1(1).
36. Snyder, H. 2019. 'Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines', *Journal of Business Research* 104: 333–339. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
37. Spencer-Bennett, J. 2020. 'The Ministry of Information and the Linguistic Design of Britain's World War II Propaganda: What Archival Documents Can Tell Us About Political Discourse', *Discourse & Society* 31(3): 329–347.
38. Walton, D. (ed.). 2007. 'Propaganda' in *Media Argumentation: Dialectic, Persuasion and Rhetoric*. Cambridge: Cambridge University Press, 91–126. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511619311.004>
39. Wang, Q.; Zhang, X. 2017. 'A Multimodal Discourse Analysis of a Propaganda Image – Taking the Official Homepage of One Belt and One Road Economic and Cultural Development Center as an Example', *Theory & Practice in Language Studies* 7(12).
40. Wanless, A.; Berk, M. 2021. 'The Changing Nature of Propaganda: Coming to Terms with Influence in Conflict', in *The World Information War*, eds. T. Clack and R. Johnson. London: Routledge, 63–80.
41. Wyszomierski, L. E. 2015. 'Boko Haram and the Discourse of Mimicry: A Critical Discourse Analysis of Media Explanations for Boko Haram's Improved Video Propaganda Quality', *Critical Studies on Terrorism* 8(3): 503–515.
42. Zafarani, R.; Liu, H.; Phoha, V. V.; Azimi, J. 2021. 'Introduction on Recent Trends and Perspectives in Fake News Research', *Digital Threats: Research and Practice* 2(2): 1–3.
43. Zienkowski, J. 2021. *Propaganda and/or Ideology in Critical Discourse Studies: Historical, Epistemological and Ontological Tensions and Challenges for Thinking Politics and the Political*. DiscourseNet Collaborative Working Paper Series 5.

RŪTA KUPETYTĖ

An Analytical Approach to Discourse in the Study of Propaganda: A Semi-Systematic Review of the Literature

Summary

A discourse analytical approach in the study of propaganda can help to examine not only the content of the propaganda but also the influence of the context in which the propaganda was created. This article aims to discuss how propaganda is perceived when combining the terms of propaganda and discourse and in which research topics, interpretative contexts and with which methods such a connection is used. The article is based on a semi-systematic literature review and a deductive thematic analysis. The findings show that researchers often understand propaganda as a critical phenomenon by using a discourse analytical approach to propaganda, and a critical analysis of discourse is often used to analyse it. Also the findings show that some researchers use the terms of propaganda and discourse in their research as synonyms without developing the term of propagandistic discourse. The combination of the terms propaganda and discourse is used more and more often in scientific research. Such a connection is especially used for the analysis of propaganda messages that polarise society. However, the connection between propaganda and discourse is only sometimes properly developed.

Keywords: propaganda, discourse, discourse analysis, semi-systematic review